

SZAVAK, TITKOK ÉLETE

Alice Munro: Nyílt titkok

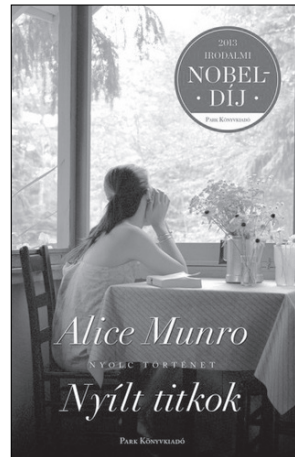
Úgy tűnik – a nem túl bőséges magyar nyelvű recepciót átfutva –, még egy Man Booker-díj, sőt, egy irodalmi Nobel sem elegendő ahhoz, hogy ne vetődjék a gyanú sötét árnya egy nőnemű íróra: mi van, ha ez „csak” nőirodalom?! Félreértés ne essék, a legtöbb általam olvasott kritika, recenzió és tanulmány elismerő, kimondottan dicsérő hangnemben beszél Alice Munro írásairól, mégis az a határozott érzésem támadt, hogy ez a nehezen körvonalazható kifejezés – „nőirodalom” – még mindig szitokszónak számít, aminek következtében legjobb esetben is magyarázkodásra, mentegetésre és mentegetőzésre kényszerül az ekképpen aposztrofált könyvvel foglalatосkodó kritikus. Anélkül, hogy túl messzire merészkednék ezen az ingoványos terepen, azért halkan megjegyezném, hogy egyfelől sosem gondoltam, hogy az a sok kiváló könyv, amit eddigi életem során férfi szerzőktől, ne adj’ Isten, *férfiakról* olvastam, mind „férfiirodalom” volna, másrészt viszont azt sem hiszem, hogy egy ellenkező nemű olvasót ne érdekelhetne, hogyan gondolkodik a világról, mire figyel és mit lát esetleg másként egy nő.

Talán éppen a látás, láttatás és a figyelem fogalma felől közelíthető meg, miként és mennyiben női irodalom a *Nyílt titkok* – vagy Munro bármely más kötete –, illetve az is, hogy ez miért jó. Hozzátevé, hogy a kanadai író női látásmódja nyilván nem attól érdekes önmagában, hogy „női”, hanem attól, hogy egyedi. Ám az a fajta figyelem, ami nem az általános felől közelít a konkrétéhoz, a személyeshez, hanem éppen fordítva, és amely figyelem úgy tud elidőzni a feleslegesnek tűnő részleteknél, hogy valamilyen módon jelentőssé teszi azokat, talán nevezhető nőiesnek, bármiféle polarizáció nélkül.

Alice Munro magyarul tavaly megjelentetett, eredetileg viszont több mint két évtizeddel ezelőtt, ’94-ben publikált novelláskötete nyolc elbeszélést tartalmaz, melyek szinte kivétel nélkül egy Carstairs nevű Ontario (a valóságban Alberta) állambeli kisvárosban játszódnak, középpontjukban egy-egy fiatal nő történetével. Pontosabban történeteszilánkok, -töredékek vagy keresztmetszetek ezek, hiszen az író nő – a tőle megszokott módon – kihagyásokkal, elhallgatásokkal, olykor kétes értelmű utalásokkal zilálja szét a szüzsét. Az idősíkok váltogatása, a kulcsjelentőségű információk ravaszul ütemezett adagolása, valamint a történetészövésbe magyarázó előzményként, ugyanakkor alig feltűnő késleltetésként belesimuló „flash-backek” nem mellékesen a feszült-ségtéremtést is jól szolgálják.

Az amúgy is regény-orientáltak mondható hazai szépírói gyakorlatban nem éppen elterjedt „long-short story” – mely műfaj nálunk leginkább kisregényként értelmeződik – igen alkalmasnak tűnik arra, hogy a novella feszességét és sűrítettségét a nagyprózára jellemző cselekménybonyolítás-

Park Könyvkiadó
Budapest, 2016
392 oldal, 3990 Ft

sal, illetve árnyalt jellemábrázolással ötvözze. A negyven-hatvan oldal kitévő elbeszélések elég hosszúak ahhoz, hogy a fikciós időkeret több évtizedet is felölelhessen, elég tágasak, hogy párhuzamos történetzágak is megférjenek egymás mellett, ugyanakkor kellően rövidnek ahhoz, hogy az olvasás során ne merüljenek feledésbe azok az apró részletek, melyek felidézése és összekapcsolása elengedhetetlenül szükséges a novella „megfejtéséhez”, megértéséhez.

A munrói elbeszélés egyik ismertetőjegye, hogy a narráció első ránézésre egy szórakozott nagymama csapongó monológjára emlékeztet: az időjárástól a süteményrecepten át a helyi szóbeszédekig mindenféle jelentéktelennek tűnő apróságról kimerítő leírást kap az olvasó, aki azonban – ha enged a kísértésnek, és csak úgy sietve átsiklik e sorok fölött – hamar azon kaphatja magát, hogy visszalapozva lázasan keresi azt a mondatot vagy bekezdést, amiben *ott volt* az, ami mindenre magyarázattal szolgálna. Egy Alice Munro-szövegnél sosem tudhatjuk, milyen apró részletnek lesz jelentősége később, másfelől viszont mindig vannak olyan elemek, melyek funkciója kimerül az atmoszférateremtésben. A legizgalmasabb prózapoétikai megoldásnak viszont az bizonyul, mikor az önmagukban súlytalannak tűnő mozzanatok egy másik fénytörésben, egymás fényében átértelmeződnek, többletjelentéssel telítődnek.

A *Nyílt titkok* címadó elbeszélése az egyik legjobb példa arra, miként vetül egymásra két történetzág, hogyan értelmezi és egészíti ki egyik a másikat, miként világlik ki a különböző síkok tükrözteséből a krimiszereű rejtély megoldása, azaz hogyan válik *nyílttá* egy látszólag megbonthatatlan titok. A történet központi és tulajdonképpeni drámájára – hogy hová lett az iskolai kiránduláson eltűnt kamaszlány – valójában nem is derül fény: az eseményekről részint rosszmájú feltételezésektől, kárörvendő ítélkezéstől sem mentes pletykázkodásból, részint pedig az elvileg mindentudó elbeszélő szaggatott, el-elkalandozó narrációjából értesülünk. Az efféle kisvárosokban mindenki mindent tud vagy tudni vél: Frances, a házvezetőnői minőségben megtúrt szegény rokon irigylésre méltó magabiztossággal adja elő minden szilárd alapot nélkülöző elméletét a ház asszonyának, Maureenak, miszerint a köddé vált Heather Bell minden bizonnyal előre kitervelte szökését, egyszerűen lelépett egy ismeretlen férfival. Maureen, a köztisztelőben álló öreg ügyvéd fiatal felesége azonban még emlékszik, hogyan hergelték egymást diáktársaival a táborozások titkos bátorságpróbái, provokatív játékaik során, s valamilyen bizonytalan, de jóval valószínűbb verzió kezd alakot öltetni a fejében. Másnap egy házaspár érkezik az ügyvédhez, úgymond tanácsadásra, akik elmesélnék egy zavaros történetet a „falu bolondjáról”, Mr. Siddicupról, gyanúba keverve a beszédképtelen, s így magát megvédeni nem tudó férfit. A fiatalasszony azonban az ablakon utánuk nézve tanúja lesz egy különös jelenetnek, ami a távozó házaspár, Marian és Theo között játszódik le: [a férfi] „úgy simogatta azt a borzalmas, barna tollas kalapot, mintha egy ijedt kis tyúkot akarna megnyugtatni. De Marian ezt nem sokáig tűrte. Mondott neki valamit, rácsapott a kezére, és leszorította. Pontosan úgy, ahogyan egy anya szakítaná félbe gyöngelméjű gyermekének bosszantó viselkedését – az undor hirtelen kitörésében, amikor túlságosan igénybe vett szeretete egy pillanatra kikapcsol.” (205.)

Ha Maureen nem szenvedne el rendszeres szexuális zaklatásokat szélütése óta zavart és egyre agresszívabb férjétől, valószínűleg nem vette volna észre, ahogy Theo Slater látogatásakor az asztalt simogatja, illetve nem tulajdonított volna jelentőséget a véletlenül meglesett konfliktusnak. Valójában persze az olvasó figyelmét is csak látszólag tereli mellékvágányra az ügyvéd és felesége zaklatott házasesetének ecsetelése, hiszen éppen ezen a szálon jutunk el a ki nem mondott, de sejtetett megfejtéshez, s ez a nyomasztó, fenyegető atmoszféra szüremkedik át az eltűnt kamaszlány homályban hagyott történetébe is.

„Heather Bellt soha nem találják meg. Sem a holttestét, sem semmi nyomát. Elfújta a szél, mint a hamut. A nyilvános helyeken kiragasztott fényképei egyre fakulnak. Az a

csukott szájú mosoly, ahogy beharapja a szája egyik sarkát, mintha tiszteletlen nevetést akarna elfojtani, az emberek fejében az eltűnésével kapcsolódik össze, és nem azzal, hogy az iskolai fényképészen csúfolódik. És így, ha csak nagyon halványan is, megfogamzik bennük a gondolat, hogy azért történhetett, ami történt, mert a lány is így akarta.” (213.) Ebből az idézetből nemcsak a kanadai kisváros puritán, szigorú, áldozathibáztatásra hajlamos erkölcsre derül fény, hanem az emberi psziché jellegzetes, tudattalanul is alamuzsi működésmódjára, ahogy félelmeinket és gyanakvásainkat igyekszünk ösztönösen igazolni, akár olyan dolgok összekapcsolásával is, melyeknek az égvilágon semmi közük egymáshoz.

Maureen viszont egy valóságos összefüggésre döbben rá, mivel saját sebzettségéből fakadó érzékenységének, kiélezett figyelmének köszönhetően képessé válik arra, hogy észrevegye, amit más nem, a magát villanásnyira feltáró igazságot:¹ „[...] az emlékezetébe hirtelen belenyilall, de mégsem tárul föl egészen, ez a mostani pillanat, amikor, úgy tűnik, bepillantást nyert egy nyílt titokba, amely voltaképpen nem is olyan megdöbbenő mindaddig, amíg az embernek eszébe nem jut, hogy megpróbálja elmondani valakinek.” (214.)

Az *Open Secrets* cím nem csupán egy oximoron, hanem önfelszámoló szókapcsolat, hiszen, ha egy titok nyíltta, nyilvánvalóvá válik, az többé nem titok. Erre az ellentmondásra épül a kötet legtöbb elbeszélése, különféle variációkban felmutatva – ide tartozik a törékeny önámítástól kezdve a látszólag súlytalan, játékos hazugságokon át a legsötétebb, feldolgozhatatlan és kimondhatatlan traumáig minden, amiben egymásnak feszül tudatos és tudatalatti, köztudomású és elhallgatott, megnevezhető és megnevezhetetlen.

A munrói elbeszéléstechnika zsenialitása pedig éppen abban rejlik, hogy egyértelművé teszi: a titok kimondásának, kibeszélésének legalább annyi veszélye, hátránya van, mint megőrzésének, elfojtásának. Ráadásul megjósolhatatlan, mikor milyen következményekkel jár egyik vagy másik. A kötet nyitódarabjában (*Elkapta a gépszíj*) Louisa egy futó kalandot köszönhet annak, hogy spiccesen elmeséli titkolt szerelmi csalódását egy ismerősének, később viszont a házasságát annak, hogy sejtelmes hallgatásba burkolódik. A *Jack Randa Szálló* című novella hősnője azzal kelti fel újra régi szerelme érdeklődését, hogy egy elhunyt, távoli rokon nevében fiktív leveleket írogat neki; a *Valóságos életben* három barát-nő kapcsolatát szövik át kisebb-nagyobb hazugságok, melyek hol a maguk, hol a másik – vélt vagy valós – érdekében hangoznak el. Míg a *Szállás a vadonban* Annie-je több évtized elteltével keresi fel sógorát, hogy szembesítse egykor sikeresen eltussolt bűnével, addig a *Vándálokban* Liza még férjének sem árulja el, milyen gyermekkori trauma motiválja látszólag értelmetlen, indokolatlan pusztítókedvét.

Ez utóbbi talán a kötet legsikerültebb elbeszélése, nemcsak azért, mert a „pozitív” és „negatív” szereplők előjele a történet előrehaladtával felcserélődik, hanem azért is, mert a jól kiszámított utalgatásoknak és elhallgatásoknak hála, az olvasó számára csak fokozatosan, apránként áll össze a *Vándálok* öt szereplőjének sajátos viszonyrendszere, az pedig mindvégig eldönthetetlennek tűnik, ki az, aki mindent tudott, ki az, aki szinte semmit, és ki az, aki nem *akart* tudni arról, mi zajlik körülötte. A gyermek Liza, aki „pótapjától” való sajátos érzelmi függésében mintha önszántából szolgáltatná ki magát az abúzusnak, úgy várja el a férfi barátjától, Beától, hogy az megmentse őt, hogy közben semmit nem mond el neki. Hiszen tudnia *kellene*: „Bea biztonságot árasztathatott volna maga körül, ha *akarja*. Egészen biztosan képes lett volna rá. *Mindössze* annyit kellett volna tennie, hogy *átválnozik* egy másfajta nővé, egy gyors és kemény, határokat húzó, tiszta helyzetet teremtő, energikus és szigorú nővé. [...] Azzá a nővé, aki megmenthetné őket, aki gondoskodna róla, hogy jók legyenek, mindnyájan, és azok is maradjanak. Igen,

¹ Bényei Tamás *Mégis, kinek az élete* című kritikájában igen pontosan, revelatív erővel mutat rá arra, hogy ezekben a feltáruló pillanatokban a másikon keresztül mindig magukról tudnak meg valamit Munro figurái. *Műút*, 2009, 54. évf. 14. sz.

Beának ezért kellett eljőnnie hozzájuk, de *nem akar* róla tudomást venni. De Liza tudta.” (388–389.) [kiemelés tőlem – P. K.]

Az omnipotens elbeszélő hangja itt összecsúszik a kislány belső gondolatfolyamával, így ez a különös, egybeolvadt szólam egyszerre gyermekien naiv, képtelen szemrehányás és súlyos, jogos számonkérés. Hiszen hogyan is várható egy bizonytalan, hiú, az alkoholizmus felé lépegető nőtől, hogy *átváltozzon* egy olyan anya-pótlékká, mint amire, akire a félárva Lizának és öccsének szüksége lett volna, hogyan gondoskodhatna bárki is arról, hogy *mindenki jó legyen és az is maradjon*? Ugyanakkor aligha hihető, hogy Bea tényleg nem vett észre, nem érzékelt semmit abból, ami az orra előtt történt. Miért fizette ki később Liza főiskolai tanulmányait – talán büntudatból? Vagy pusztán jóindulat, segítőkészség vezérelte? Nem derül ki.

Munro mindig azon a ponton hagyja magára az olvasót, amikor az hajlamos lenne ítélezni. Nem azért, mintha ez értéksemleges, relativista világ lenne, még csak nem is a protestáns, keményvonalas erkölcsiség ellenében. Hanem azért, mert sosem ismerhetjük annyira a másikat vagy az adott helyzetet, hogy pálcát törjünk fölette. Eldönthetetlen, hogy Millicent azért beszél rá elbizonytalanodott barátnőjét a házasságkötésre, mert valóban hisz abban, hogy ez az út vezet Dorrie boldogságához, vagy csak azért, hogy kárba ne vesszenek az előkészületek fáradozásai (*Valóságos élet*). Nem tudjuk meg, hogy a kiöregedett hippiként élő, kissé gyanús házaspár mit is akart valójában a középosztálybeli könyvesbolt-tulajdonostól (*Az albán szív*), ahogy nem lehetünk teljesen bizonyosak abban sem, hogy a testvérgyilkosság a valóságban esett meg, nem csak Annie McKillop egyik rémálmában (*Szállás a vadonban*).

A *Nyílt titkok* legnagyobb erénye talán éppen ez a távolságtartó és mégis empatikus attitűd, s az ennek megfelelő melankolikus, de humoros-ironikus felhangokkal is rendelkező regiszter. Munro elbeszélője sosem azonosul teljesen a novella hőisével, mindig felveszi a reflexióhoz nélkülözhetetlen távolságot; a megértésre, elfogadásra való hajlandóság itt nem abból fakad, hogy behelyezkedik a szereplő érzésvilágába, hanem mély emberismeretből, abból a bölcs belátásból, hogy *„ilyenek vagyunk”*. Ebben van ugyan némi elégi-ka lemondás – innen a melankólia –, de a humor és az (ön)írónia a pátosz és a melodráma kiváló ellenszerének bizonyul.

A sajtóban „kanadai Csehovként” emlegetett Alice Munróról nekem másvalaki jut eszembe: Jane Austen, aki ugyanilyen éles szemmel, kritikusan, de nem részvétlenül figyelte saját környezetét; akinek írásait épp így átítatja a finom részletekre, árnyalatokra fókuszáló „nőies” figyelem és a kortól, nemtől független, általános emberire irányuló kíváncsiság; akinek könyveit ugyanazért érdemes olvasni, mint a Nobel-díjas író műveit – hogy többet ne vessünk magunkon és komolyabban vegyünk másokat...

Jászberényi Sándor, Kepes András, Krasznahorkai László, Nádas Péter, Németh Gábor,
Szabó T. Anna, Térey János, Varró Dániel, Závada Pál, Zoltán Gábor

Libri irodalmi díjak 2017

Büszkéek vagyunk kortársainkra

Részletes tájékoztatás:

libri.hu/irodalmi_dij

Libri irodalmi díjak 2017

Idén is keressük a legjobbakat.

Szavazzon Ön is!

Nyerje meg a 100
ajándék könyvcsomag egyikét!

Részletes tájékoztatás:

libri.hu/irodalmi_dij